

ЯК НАВЧИТИСЯ ЛЮБОВІ ДО МУДРОСТІ¹

(Із розмови Юлії Белової з Віленом Горським)

Юлія Белова: Не дуже шанований нині класик визначив філософію як квінтесенцію епохи. Нині на часі життій хліб економічних програм і політичних консенсусів, а не інтелектуальні делікатеси. Тож чи варто говорити про філософію і філософську освіту? Переконана, що так. Бо і в найскрутніших ситуаціях людина прагне зрозуміти, хто вона є і для чого живе, людський дух прагне високого. Сьогодні мій співбесідник – завідувач кафедри філософії та релігієзнавства Національного університету «Києво-Могилянська академія», відомий український вчений, доктор філософських наук, професор Вілен Горський.

Вілен Горський: Як на мене, то нині можна говорити про зоряний час філософії. Адже вона займається проблемою людини, і надзвичайно актуальною ця проблема є саме тоді, коли проблематичним стає реальне буття людини у реальному світі, коли, реалізуючи свої потреби, людина наштовхується на безліч перешкод: у такій ситуації вона хоч-не-хоч змушена думати про сенс свого буття.

Ю. Б.: Філософія – це передусім творчість, авторська думка, тож чи може взагалі йти мова про філософську освіту, і якщо вже її реалізують, то чи на тих засадах, як навчають акторської майстерності чи, може, математики у школі?

В. Г.: Ми починаємо з того, що філософія – це не наука, це особливий тип духовної діяльності людини, в межах якого вона реалізує потребу усвідомлення граничних

¹ Уперше опубліковано в газеті «Урядовий кур'єр» за 4 червня 1994 р. – С. 7.

підстав власного буття. І тому питання, як навчати філософії, цілком логічне. Певною мірою кожна людина трохи філософ, оскільки час від часу розмірковує про життя. Філософія – це теоретична рефлексія, і певні набутки професійних знань філософи повинні мати. Складність у тому, що так само, як і в майбутнього актора, скільки не навчай азів ремесла, якщо є у нього в душі іскра Божа, то буде він актором, ні – ремісником, і не більше.

Ю. Б.: Як на проблеми методів навчання філософії дивляться у КМА, де є свої традиції, що кореняться у давній академії?

В. Г.: Власне, своєрідність нашої концепції, а вона відповідає традиціям тієї давньої академії, є вільне навчання. За звичною системою, свобода вибору студента полягала в основному у тому, чи піти на лекцію, чи прогуляти її. Ми виходимо з принципово відмінних засад. Існує певний мінімум обов'язкових дисциплін, без якого ми не маємо права присвоїти випускнику КМА звання бакалавра чи магістра філософії, він містить абетку професійного філософського знання. Цей мінімум складається з великого курсу історії філософії і авторського курсу філософії, що, у свою чергу, містить підрозділи: метафізика, епістемологія, філософія історії, філософська антропологія, філософія культури, мистецтва, моралі. Але ці обов'язкові дисципліни становлять не більше третини всього обсягу дисциплін. Решта – вільний вибір.

Друга специфіка КМА – те, що це малий, так би мовити, камерний вищий навчальний заклад. Зараз на факультеті гуманітарних наук, де є вже чотири спеціалізації – історія, культурологія, філософія та релігієзнавство, навчається трохи більше 60 осіб. На філософії – менше, проте ми цим не журимося, бо не вважаємо філософію масо-

вою професією. Тому головний принцип – індивідуальна робота зі студентами. Систему філософської освіти ми будуємо, не лише акцентуючи увагу на професійних філософах у майбутньому, а й дбаючи про закладення більш-менш солідного філософського підґрунтя під освіту майбутнього культуролога й історика.

Ю. Б.: Тобто усіх гуманітаріїв?

В. Г.: І не лише гуманітаріїв. У нашому університеті діє принцип прозорих кордонів між факультетами. Наприклад, у літньому триместрі курс історії філософії України слухатимуть студенти також із природничого і суспільствознавчого факультетів. Філософія – одна з тих дисциплін, освіта в якій є в певних межах бажаною і обов'язковою для всіх спудеїв КМА.

Ми будуємо філософську освіту колами. Перше – фундаментальні філософські знання, обов'язкові для всіх, містить курс «Філософія-1», який є обов'язковим для всіх факультетів, «Філософія-2» – для студентів гуманітарного факультету і, нарешті, «Філософія-3», яка є обов'язковою для тих, хто стане філософами. Друге коло – спецкурси і спецсемінари за вибором, які конкретизують ці напрямки.

Ю. Б.: Яке місце у курсах філософії займає українська філософська думка та її історія, адже без цього духовне відродження народу залишилось би однобічним, неповним?

В. Г.: Українознавчій проблематиці у нас приділяється велика увага. Ми кажемо, що хочемо звільнитися від не дуже доброї традиції, яка починає складатися, коли всі свої погляди звернули на Захід. До Заходу треба виходити готовими до діалогу, а він можливий не лише, коли я здатний почути, що мені говорять, а й тоді, коли мій співрозмовник може щось від мене почути.

У КМА є обов'язковим українознавчий цикл: історія України, історія української релігії, історія української

культури, два роки обов'язкового вивчення мови. Щодо суто філософських дисциплін – це «Філософія Києво-Могилянської академії», «Філософія Сковороди», «Київська релігійно-філософська школа у контексті західноєвропейської культури». Запроваджуємо курс «Філософія української національної ідеї».

Ю. Б.: Студент – не студент без підручника, посібника. Чи знаходить він сьогодні оновлений зміст філософського знання у тих підручниках, що є у його розпорядженні? І ще одне. Здобутки світової філософської культури стануть зрозумілишими і ближчими, коли звучать українською. Що роблять українські філософи, щоб виконати цю умову?

В. Г.: Бібліотеку ми почали творити з нуля, але зараз у нас непоганий бібліотечний фонд, чим ми завдячуємо світовій громадськості, особливо діаспорі. Кожен з фахівців, котрі приїждять до нас викладати, привозить із собою багато літератури. Отже, підручників англomовних вистачає. Складність у тому, що не досить вітчизняної літератури.

Ви знаєте, що Фонд Сороса в Україні оголосив спеціальну програму «Трансформація гуманітарної освіти», я отримав грант і вже підготував видання «Історія філософії України». Доцент Анатолій Тихолаз – видання Геракліта в перекладі на українську мову з докладним коментарем, професор Віктор Малахов одержав грант і готує підручник з етики, у доцента Валентина Гусева виходить підручник з філософії Нового часу.

Ю. Б.: Яка роль у процесі навчання у КМА відводиться самотійній роботі студентів?

В. Г.: У нас діє рейтингова система навчання. За кожен курс студент може набрати 100 балів. Але не менше 60 повинен набрати за самотійну роботу під час навчання.

Близько 50 відсотків усіх годин, які відведені на курс, – це саме самостійні заняття: семінари, симпозіуми, творчі дискусії. Обов'язково впродовж курсу студенти пишуть самостійні тези, ми відновили традиції різдвяних філософських диспутів.

Ставимо за мету навчити студентів азів чорнової роботи. Наступного року у нас працюватимуть три дослідницькі групи. Досі в Центральній науковій бібліотеці зберігається понад 200 рукописних трактатів з філософії, поетики, риторики, богослов'я, логіки професорів Києво-Могилянської академії. На сьогодні з них перекладено й оброблено завдяки героїчним зусиллям групи з Інституту філософії Академії наук і Львівського інституту українознавства близько двадцяти. Отже, група студентів починатиме з вивчення латини, а коли з часом оволодіє мовою, працюватиме над перекладом одного з трактатів. Друга група займатиметься вивченням рукописів фонду Памфіла Юркевича, третя – перекладами з англійської творів відомого філософа Касірера.

Ю. Б.: Давня Києво-Могилянська академія була *Alma Mater* майбутніх представників української інтелектуальної еліти...

В. Г.: Києво-Могилянська академія готувала фахівців, які повинні були відповідати потребам української національної культури того часу, але таких, які мали б освіту на рівні тодішньої цивілізації. Тому викладання відбувалося латиною, професори академії навчались у західноєвропейських вищих навчальних закладах. Але ми сьогодні не прагнемо створити маленький Гарвард чи Сорбонну, хочемо, щоб це був національний університет, що готує національну еліту, яка могла б нарівні вести діалог з фахівцями всього світу.